

Dilqəm ƏHMƏD

Dünyaya çar Rusiyanın təbəəsi olaraq gələn Azərbaycan Cümhuriyyətinin qurucusu Məhəmmədəmin Rəsulzadənin Rusiyada yaşadığı son şəhər Sankt Peterburq idi. 1922-ci ildə bu şəhəri müsavətlərin və tatarların yardımı ilə qayıqla tərk edən Məhəmmədəmin bəy həmin ilin dekabrın sonlarında artıq İstanbul şəhərinə varmışdı. Stalinin nəzarətində yaşadığı iki illik Moskva və Peterburq həyatı haqqında yeni bilgilərin (görməli alim Salavat İsakovun sayəsində) ortaya çıxdığı bu ərazilərdə mən də bu şəhərdəki tədbirə dəvət edilmişdim.

***

Rəsulzadənin Rusiyadakı son mənzilində

Aprelin 18-də Pulkovo hava limanına endiyim zaman İstanbuldakı yaz günəşindən əsər-ələmət yox idi. Xeyli vaxtdır istiyə öyrəşən bədənimdən aniden keçən soyuq və qar mərhum şairimizin kitabındakı misraları dilimdə bu şəkildə səsləndirdi:

Peterburqun gədiyinə varanda

Onda gördüm buram-buram qar yağır...

müz bir neçə stansiyayı nəzərdən keçirdim. Stansiyaların birini rus generallarının təsvirləri örtmüşdü, Rusiyanın müharibələrlə dolu keçmişini göstərirdi.

Peterburqda ən əvvəl haranı görmək lazımdır sualı ətrafında düşünmək yersizdir. Çünki hər kəsin getməli olduğu ilk yer Ermitaj muzeyidir. Dünyanın ən iri muzeylərindən olan Ermitajın 350 zalında 3 milyonadək eksponat var. Muzey 5 binadan ibarətdir: Qış sarayı, Kiçik Ermitaj, Köhnə Ermitaj, Yeni Ermitaj, Ermitaj Teatru. Bu binalar bir-birilə əlaqəli tikilib. İlk vaxtlar eksponatlar Qış sarayının otaqlarında yerləşdirilib. Fransız dilində "tənhəlik", "tənhə yer" anlamına gələn Ermitajın tarixi 1764-cü ildən hesablan-

əsrarəngiz portretləri, əşyaları, medalları gördük. Fətəli şah Qacarın iki iri portretinin önündə şəkil çəkdirdik, Abbas Mirzənin təsvirlərinə heyranlıqla baxdıq.

Qədim Misir bölməsindəki sarkofaqları və hər an canlanacaq kimi uzanan mumiyaları izləyərkən qədim tanrı Anubisi xatırladım. Görəsən, bir gün ölümləri diriltməklə məşhur olan bu tanrı Misirdən uzaqda şüşə altında olan bu bəndəsini diriltməyi yadımdan çıxara bilərmə?

Kilsə ilə məscid arasında

Bu fikirlə şəhərin ən böyük kilsəsi olan Müqəddəs İsaak kafedralına yollandıq. Çölü kimi içi də əzəmətli olan bu binada insanın danışmaqdan nitqi tutu-

Çovğunlu meydanda şəkil çəkdirdikdən sonra muzeyin içərisinə girdik. Hava soyuq olsa da, xeyli ziyarətçi vardı, bilet almaq üçün növbə gözlədik. Haradasa oxumuşdum ki, bu muzeydəki hər eksponatın qarşısında bir saniyə dayansa, buna insan ömrü yetməz. Ona görə də rus çarlarının taxt-taclarını, generallarının portretlərini izlədikdən sonra Şərqi bölməsinə doğru yol aldım. Burada Osmanlı və Qacar bölmələrindəki əsrarəngiz portretləri, əşyaları, medalları gördük. Fətəli şah Qacarın iki iri portretinin önündə şəkil çəkdirdik, Abbas Mirzənin təsvirlərinə heyranlıqla baxdıq. Qədim Misir bölməsindəki sarkofaqları və hər an canlanacaq kimi uzanan mumiyaları izləyərkən qədim tanrı Anubisi xatırladım. Görəsən, bir gün ölümləri diriltməklə məşhur olan bu tanrı Misirdən uzaqda şüşə altında olan bu bəndəsini diriltməyi yadımdan çıxara bilərmə?

İlk dəfə idi ki, Rusiyaya gəldiyim üçün hava limanındakı yoxlanışda xeyli vaxt itirdim. Qeydiyyatdan sonra hava limanının içərisində böyük lütfkarlıq göstərərək qarşılamaq üçün gələn tədbir təşkilatçıları - "Çinar" milli mədəni mərkəzinin sədr müavini Ülviyyə xanım Abbasova və "Rusiya-Azərbaycan Mədəni və Humanitar Əməkdaşlıq Mərkəzi"nin sədri Eldar bəy Əlizadə ilə görüşdüm. Artıq gec saat olduğu üçün hotellə yerləşdim və sabah şəhərlə tanışlığın həyəcanı ilə yuxuya getdim.

"Tənha"lığı adamlarla dolu muzey

Saat 11-də Peterburqun aktiv azərbaycanlı gənclərindən Cavid bəy gəzinti üçün hazır vəziyyətdə gözləyirdi. Çölə çıxdığımız zaman çovğun idi, bən-zərsiz qar dənələri gözümüzle Peterburq arasına girərək bizə mane olmağa çalışırdı. Ətrafı görmək üçün yürüyərək metroya doğru yol aldım. Bizi ilk qarşılayan Puşkinin heykəli oldu. Metro stansiyalarına xüsusi sevgim olduğu üçün düşdüyü-

maqdadır. Çünki həmin il şəhərə Qərbi Avropa rəssamlarının əsərlərinin böyük kolleksiyası gətirilib. Berlinli tacir Qoçkovski 225 rəsmdən ibarət bu kolleksiyayı Prussiya kralı II Fridrix üçün almışdı. Amma kral həmin ərazilərdə kasıblığı üçün kolleksiyayı almağa gücü çatmayıb, ona görə də bu bən-zərsiz nümunələri rus çarçası II Yekaterina alıb. Səxavətli çarça sonrakı illərdə də eksponat satın almaqla gələcək üçün zəngin xəzinə ərməğan edib. Hətta Volterin 6500 cildəndən və 37 əlyazmasından ibarət şəxsi kitabxanası da bu muzeydə qorunmaqdadır.

Çovğunlu meydanda şəkil çəkdirdikdən sonra muzeyin içərisinə girdik. Hava soyuq olsa da, xeyli ziyarətçi vardı, bilet almaq üçün növbə gözlədik. Haradasa oxumuşdum ki, bu muzeydəki hər eksponatın qarşısında bir saniyə dayansa, buna insan ömrü yetməz. Ona görə də rus çarlarının taxt-taclarını, generallarının portretlərini izlədikdən sonra Şərqi bölməsinə doğru yol aldım. Burada Osmanlı və Qacar bölmələrindəki

Çünki Bibliya hekayətlərinin təsvir olunduğu bu yüksək sənətkarlıq nümunələrinə baxarkən insan oğlunun mükəmməlliyinə şahid olursan. Bu kafedral 1818-1858-ci illərdə fransız memarı Ogüst Monferanın layihəsi əsasında inşa edilib. Tikinti işlərinə imperator I Nikolay şəxsən nəzarət edib, alman mühəndis və xərətçi Karl Opperman isə inşaat komissiyasına sədrlik edib. 11 iyun 1858-ci ildə yeni kafedral kilsəsinin təntənəli təqdisetmə mərasimini Novqorod, Sankt-Peterburq, Estlandiya və Fin-

landiya mitropoliti Qriqori Postnikov həyata keçirib. Kafedralın ümumi hündürlüyü 101,5 metr, daxili sahəsi isə 4000 m²-dən artıqdır. Hazırda muzey statusundadır, eyni zamanda ibadət üçün də xidmət göstərməkdədir.

Çölə çıxdığımızda artıq hərəkət etmək mümkünsüzdü. Sabahki tədbirə sağ-salamat çıxmalı olduğumuz üçün bir kafedə dincəldikdən sonra bu dəfə Eldar bəyin rəhbərliyi ilə gəzintiyə davam etdik.

Sankt-Peterburq Cümə məscidinin həyatı da qarlı örtülmüşdü. Eldar bəy bu məscidin tikintisinə Hacı Zeynəlabidin Tağıyevlə Murtarovun vəsait göndərdiyini bildirdi. Məlumatlara görə, hələ 1880-ci illərdə o zamankı müfti Tevkelev Rusiyanın daxili işlər naziri D.Tolstoya 8000 müsəlmanın yaşadığı bir şəhərdə məscid tikintisi ilə əlaqədar müraciət edib, razılıq alınsa da, tikinti üçün vəsait olmayıb. 1905-ci ildə Sankt-Peterburqda Baş məscidin tikintisi üzrə komitə təsis edilib. Daxili işlər naziri P.Stolpin tərəfindən təsdiq olunmuş komitə 20 müsəlman dövlət xadimi, ictimai xadimlər və tacirlərdən ibarət olub. Komitəyə məscidin tikintisi üçün 10 il ərzində Rusiya imperiyasının ərazisində 750.000 rubl miqdarında vəsait toplamaq hüququ verilib. Bakı milyonçuları da bu zaman vəsait göndərilib. 1910-cu ildə təməli qoyulmuş 2 minərəli məscid, əsasən, Səmərqənd memarlıq məktəbinə xas elementlərlə bəzədilib, fasadı boz marmarla, gümbəzi çini ilə işlənilib...

(ardı gələn sayımızda)

